

УДК: 021+930.25+004]:001.895

*Ковальська Л. А., д-р іст. наук, професор,
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ*

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ, БІБЛІОТЕЧНІЙ ТА АРХІВНІЙ ГАЛУЗІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація. У науковому дослідженні, спираючись на представлений аналіз історичного розвитку і становлення документознавства України, запропонований корифеями галузі, та враховуючи тенденції розвитку спеціальності соціальних комунікацій, запропоновано власне бачення перспективних напрямів та актуальних міжгалузевих колаборацій наукових досліджень з проблем розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Модерні запити структурування та концептуалізації досліджень з проблем інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виявлення новітніх дискусійних питань та розв'язання основних суперечностей і викликів постають сьогодні перед науковцями документно-інформаційного напрямку, визначають подальші напрями реформування як наукового життя, так і вищої освіти в Україні, окреслюють розвиток міжнародних наукових зв'язків, враховуючи сучасні тенденції розвитку документно-інформаційної науки.

Ключові слова: інформаційна діяльність, архівна та бібліотечна справа, сучасні концепції, тенденції розвитку.

З початком нового тисячоліття в Україні відбулося помітне зростання наукового зацікавлення фахівців та активізація дослідницьких проєктів у напрямі трансформації інформаційної діяльності та наукової інституціалізації документознавства, бібліотекознавства, архівної справи. Спостерігається активна дослідницька діяльність, профільні наукові установи та заклади вищої освіти долучилися до цієї справи, готуючи фахівців документознавства та інформаційної діяльності. Українське наукове середовище документознавства цього періоду характеризують різноманітні наукові заходи та поживавлення наукового обговорення актуальних проблем науки про документ. Це сприяло встановленню традицій наукових дискусій між провідними вченими сфери документознавства та інформаційної діяльності, зумовило появу нових цікавих напрямів і комплексних досліджень із соціальних комунікацій. Тенденції розвитку інформаційного суспільства та нові виклики у процесі державотворення 20-х років ХХІ століття показали нові цікаві напрями та перспективи практичного спрямування окремих аспектів дослідження інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

У розвитку документознавства та соціальної комунікації українські дослідники вагоме значення приділяють вивченню історії розвитку документознавства, виокремлення особливостей українського документознавства та інформаційної діяльності. Найбільш повно і багатоаспектно ця проблематика розглядається у фундаментальних монографіях і ґрунтовних публікаціях [1]. Незважаючи на наявні дослідження з історії становлення галузі, вивчення історії документознав-

ства в Україні потребує більшої уваги дослідників у напрямі оновлення та виявлення новітніх здобутків, у напрямі вдосконалення галузевого теоретико-методологічного інструментарію, розвитку принципів міждисциплінарності й інформатизації та впровадження новітніх технологічних досягнень у справу обробки інформації.

В окремих науковий напрям наукової розвідки варто винести дослідження з питань документознавчої термінології, що визначає оформлення наукового напрямку та наявність власного теоретичного підґрунтя й терміносистеми. Цей напрям має перспективи зайняти визначальне місце у дослідженнях термінології документознавства, терміносистем інформаційної діяльності, архівознавства, бібліотекознавства, що виокремлює наукові напрями та узгоджує використання термінів суміжних галузей. Термінологічність виступає інформативною основою лексики наукової мови. Під терміном розуміємо мовний засіб вираження специфіки використовуваного поняття. До характеристик терміносистеми відносимо незалежність від контексту, точність і лаконічність, однозначність, вмотивованість, простоту, системність. Системність терміна є однією з найважливіших характеристик його існування. Системність терміна означає, що він є частиною інших термінів, з якими він вступає в певні зв'язки та відношення. У своєму поняттєвому обсязі термін фіксує певні аспекти дійсності, що дає змогу йому разом з іншими термінами забезпечити системне й повне відображення на рівні мови системності знань. Терміни створюють спеціальні терміносистеми, оскільки вони використовуються в різних наукових сферах. Так, існують терміносистеми, як-от математична, лінгвістична, медична, інформаційна, технічна тощо. До здобутків термінології українського архівознавства відносимо, зокрема, фундаментальні роботи «Українська архівна енциклопедія» [2] та «Термінологічний словник з архівознавства» [3], які мають вагоме значення для розвитку документознавчої термінології.

Змістовним напрямом у цьому контексті виступає міжнародна галузева термінологія документознавства та інформаційної діяльності України, яка сьогодні має особливу актуальність та нагальну потребу вирішення професійними документознавцями питання співпраці у міжнародних наукових проєктах та різноманітних наукових заходах.

Тут також варто визначити і суттєві надбання української науки у справі освоєння здобутків зарубіжного документознавства та активної міжнародної наукової співпраці українських дослідників, особливо в останні десятиліття.

У питанні розвитку науки про документ в Україні пріоритетним є галузеве документознавство, обґрунтоване М. С. Слободяником та реалізоване у справі підготовки фахівців-документознавців [1]. З часом помітного розвитку набули

управлінське і юридичне документознавство, що зумовлено практикою та вимогами галузевого документообігу. Порівнюючи спеціальне та галузеве документознавство, можна стверджувати, що спеціальне документознавство вивчає основні види документів, тоді як галузеве документознавство вивчає документи за змістом. Цей принцип впливає на структуру сучасного документознавства. На перспективу можна окреслити нові напрями документознавства, що відобразатимуть специфіку певної галузі, демонструватимуть окремішність та спеціалізацію професійної діяльності і потребу зберігання спеціальної документної інформації, дотримання вимог архівування та створення умов доступу і задоволення потреб користувачів архівної інформації [4].

З-поміж започаткованих проблем документознавчого циклу можна виділити запропоновану Г. М. Швецовою-Водкою теорію ноокомунікології – соціальної інформаційної комунікації, циклу наукових дисциплін, які вивчають систему соціальних інформаційних комунікацій. Документознавиця ініціювала формування багатьох принципово нових наукових ідей у бібліології, документології, бібліосфері, інфосфері, розробила авторську концепцію ноокомунікології, що потребують подальшого їх розвитку та оформлення. Ці новітні напрями можуть бути доповнені, враховуючи модерні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і їх безпосереднього впливу на документ та інформацію у різних її проявах.

До актуальних питань інформаційної діяльності, документознавства, бібліотекознавства та архівної справи відносимо проблеми стандартизації та уніфікації, узгодження їх зі внутрішніми особливостями розвитку галузевого документообігу, необхідністю координувати окремі аспекти використання норм і практик документування з міжнародними системами. Цей напрям потребує постійної уваги науковців та копіткої дослідницької роботи у регулюванні інформаційної діяльності та дотриманні стандартів.

Викликає потребу теоретичного обґрунтування та висвітлення особливостей реалізації суспільної документної комунікації документотворення в умовах швидкого розвитку новітніх технологій. Зокрема, варто визначити перспективи напрямів дослідження, як-от практика керування документацією, проблема документообігу в електронній мережі, впровадження / реалізація електронного документа, система е-документообіг та інші варіації практики документа в умовах цифрової епохи. Актуальним є питання організації документообігу в умовах віддаленої роботи та з використанням новітніх засобів комунікації, цифровий документ та його збереження у віртуальному просторі, новітні засоби і технології комунікації (соціальні мережі, блоги, боти та ін.) та особливості документа, аудіовізуальний документ та медіаконтент, інформатизація та документ, нала-

годження обміну інформацією й технологія документування в умовах вдосконалення технологій, трансформація спеціального документообігу та багато інших актуальних напрямів в умовах швидкого розвитку технологій забезпечення інформаційної діяльності та оновлення засобів комунікування. Одним із цікавих напрямів документознавчих досліджень є аналіз інформаційних ресурсів мережі Інтернет загалом та її українського сегмента.

Наявність емпіричного матеріалу, що спирається на ґрунтовні історичні дослідження документознавства, представленого в різноманітних публікаціях, дає підстави для пропозицій щодо створення узагальнюючих монографій та підручників з теорії і практики та історії документознавства в Україні. До того ж особливістю подальшого розвитку галузі виступає потреба та необхідність оновлення навчально-методичних видань і створення різноманітних навчальних маніпуляторів з метою вдосконалення практики, покращення якості документа та уніфікації документообігу.

Удосконалення документознавчої професіології є важливою компонентою розвитку науки про документ у системі бібліотекознавства та архівознавства. Важливою умовою професіоналізму та тяглості виступають забезпечення освіти у сфері інформаційної, бібліотечної та архівної справи, урізноманітнення та міждисциплінарність у викладанні спеціальних дисциплін. Практичні навички та теоретичні знання орієнтують фахівця на подальше вдосконалення професійних якостей та набуття необхідних компетентностей. Тут доречною виступає міждисциплінарність у напрямі підготовки і підвищення кваліфікації фахівців-документознавців, спеціалістів інформаційної діяльності.

У розвитку галузі важливе місце належить діяльності провідних наукових центрів. Виділяється саме поняття наукового осередку в галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, з-поміж яких Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – науковий центр галузі. Вагомою є роль НБУВ у підготовці науковців (аспірантура, докторантура, спеціалізована рада). До неодмінних ознак наукового центру відносимо наукові видання (фахові, наукометричні). До таких наукових центрів за переліченими ознаками можна віднести Київський національний університет культури і мистецтв, Харківська державна академія культури, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв та інші новітні наукові регіональні центри інформаційної, бібліотечної та архівної справи, що забезпечують якість підготовки фахівця та формування наукової тяглості.

З огляду на важливість фахової періодики у розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи виникає потреба підвищувати цитованість публікацій фахових видань України зі спеціальності, їх міжнародну актуальність, впізнаваність, розширювати проблеми дискусій з питань українського й міжнародного

документознавства. Тут важливим аспектом є проведення періодичних наукових заходів (конференції, круглі столи, симпозіуми, воркшопи та інше) задля популяризації українського документознавства, обміну думками фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, встановлення нових контактів та залучення міжнародного досвіду, організації проектної діяльності тощо.

Висновки. Тенденції розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи загалом спрямовані на системне розуміння їх сутності та значення як специфічного виду людської діяльності й особливої сфери пізнання, включно з розвитком наукових уявлень про неї, та новітні трансформації в умовах швидкого розвитку цифрового суспільства. Окремими напрямками варто визначити розвиток фундаментального знання філософії інформації, поглиблення теорії соціальної комунікації, модернізацію теоретико-методологічних засад розвитку інформатики, документознавства, бібліотекознавства, архівознавства, суміжних наук соціокомунікативного циклу. Загальний розвиток інформаційної діяльності визначає вільне володіння категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом у галузі інформаційних наук, документознавства, бібліотекознавства та архівознавства.

Список використаних джерел

1. Слободяник М. С. Основні напрями розвитку документознавства в сучасній Україні. URL: https://blog-doc-edu.blogspot.com/2014/05/blog-post_19.html
2. Українська архівна енциклопедія. Держкомархів України, УНДІАСД / ред. кол.: І. Б. Матяш (голова), І. Н. Войцехівська, Л. А. Дубровіна., М. Г. Железняк, С. Л. Зворський, С. Г. Кулешов, О. Г. Мітюков, К. Є. Новохатський, Л. П. Одинока, О. С. Онищенко, Р. Я. Пиріг, В. А. Смолій, П. С. Сохань, Я. С. Яцків. Київ: Горобець, 2008. 881 с. URL: <https://old.archives.gov.ua/Publicat/Encyklopediya.php>
3. Архівістика: термінологічний словник / авт.-упоряд. К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. Київ. 1998. 106 с.
4. Ковальська Л. А., Дідур І. П. Потреби користувачів архіву та новітні форми використання архівної інформації. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/5480>

